

У СВЈЕТЛУ ФОЛКЛОРНО-МИТСКЕ ИНСПИРАЦИЈЕ

(Бошко Сувајцић: *Сунце сија. Фолклорни и митски обрасци у поезији Десанке Максимовић*)

Поезија Десанке Максимовић је за да се осјећа и проживљава, а не да се тумачи! То је њена велика предност: да без посредника дотиче и осваја срце и душу читаоца. Али то је за њу и нека врста „отежавајуће околности“ јер нам у првом сусрету с њом измичу њена дубља мисаона значења. Рефлексија је у њеној поезији иманентна и непримјетно је уграђена у снажни лирски доживљај свијета. Тако исказана мисао се првенствено *доживљава* и то је чини још увјерљивијом, али у том облику она још увијек остаје у латентном стању, јер се даље не развија откривајући своје мјесто и поријекло у слици свијета на темељима кога израста поетски свијет Десанке Максимовић. Јаком лирском сугестијом у првом сусрету са њеном поезијом као да се у потпуности задовољава духовни и емотивни апетит читаоца и умирује глад за даљим значењима и смислом њене аутентичне лирске дискусије са свијетом око себе и амбијентом и културом у оквиру које се та дискусија води. То умногоме одређује и усмјерава и рецепцију дјела Десанке Максимовић. Њу је задуго пратио, а често је и данас у стопу прати један специфичан, више литераран, такође снажно лирски интониран вид рецепције коме, истина, нису измицале најважније значајке њеног стваралаштва, али који није у довољној мјери достатан за цјеловитија и темељнија разјашњења њеног књижевног дјела. Њено лирски изразито сугестивно обојено пјесничко дјело читаоцима су управо баш таквом истом, лирском снагом најбоље дочаравали пјесници, од којих потичу најбољи, незаобилазни текстови о њој. То ваљда и јесте један од разлога што је „хладна“ и „објективна“ методологија науке о књижевности релативно касно почела да се примјењује у проучавању дјела Десанке Максимовић. Требало је да прође готово пола вијека од њених књижевних почетака до прве докторске дисертације и цјеловите књиге о њој, која је то много раније заслуживала.

Од тада а посебно од њене смрти и оснивања Задужбине *Десанка Максимовић*, која је почела да снажно подстиче све аспекте проучавања њеног дјела, наука о књижевности преузима примат и постаје доминантан облик рецепције цјелокупног Десанкиног књижевног опуса, што је резултирало значајним бројем књига и зборника радова о њој.

У врху тих резултата је и књига *Сунце сија* Бошка Сувајцића чији поднаслов *Фолклорни и митски обрасци у поезији Десанке Максимовић* и сам по себи наговјештава нов и веома актуелан начин научног проучавања њеног дјела. Књига је компонована од

његових радова насталих у различитим поводима, али се он у сваком тексту истовремено бави и појединачним, одређеним аспектом или темом Десанкиног стваралаштва, и читавим њеним књижевним дјелом. То је у сваком погледу чини цјеловитом структуром у којој ауторова мисао испомажући се непримјетно прелази из једног у други текст увезујући тумачење дјела Десанке Максимовић у нову и кохерентну цјелину која досеже најбитније референтне тачке тога дјела. Цјеловитости ове књиге доприноси чињеница да њен аутор из океанске дубине њеног стваралаштва увијек израња са истим и препознатљивим драгоцјеним бисерима на длану – у сваком закутку њеног дјела он трага за знаковима и кодовима културе чијим рашчитавањем се открива један посебан раскошан људски, духовни и национални пејсаж из кога израста и у коме се увијек испонова репродукује Десанкин поетски свијет. Готово сваки текст из ове књиге, посматран и самостално изван ње, унапријед се лако може препознати по истим ауторовим професионалним и интелектуалним преокупацијама и по њиховом посебном литерарном артикулисању. Једноставније речено, дјело Десанке Максимовић Сувајцић сагледава као истакнути стручњак, професор усмене књижевности и српске народне традиције који своје спознаје о том дјелу формира помоћу објективних научних критеријума и алата модерне фолклористике, али га истовремено артикулише једним изразито високим књижевним стилем у складу са својим пјесничким сензибилитетом, потврђеним и сопственим значајним пјесничким опусом и искуством. Тај његов повлаштени истраживачки профил, јединствен у свим текстовима, чини се јединственим и у рецепцији стваралаштва Десанке Максимовић, јер обједињава искуство и сензибилитет провјереног научника и познатог пјесника испод чијег радара лако не пролази ни једна битна тачка поетике ове пјесникиње. Управо та особина овог истраживача показала се посебно плодотворном у његовим врхунским анализама смисла и значења појединачних Десанкиних пјесама које као густе и затворене лирске тврђаве пружају снажан „отпор“ уклапању у конзистентне мисаоне системе. То је, истовремено, и разлог да у немало сваком од ових текстова с лакоћом можемо изабрати пар прегнантно срочених амблематичних цитата о Десанки Максимовић и њеној поезији којим се трајно фиксира њено мјесто у српској и југословенској књижевности.

Чини се да идеја природе, идеја Бога и идеја поезије, односно стваралаштва чине три основна *вертикална* упоришна стуба њеног поетског свијета, а да се на ту структуру *хоризонтално* уграђују још три, изведене идеје – идеја љубави, идеја смрти и пролазности, те идеја патриотизма и социјалне правде. У складу с тим Сувајцић овом својом књигом на себи својствен начин „покрива“ све битне аспекте стваралаштва Десанке

Максимовић. Његове научне експертизе посебно су усмјерене на доказивање суштинске модерности Десанкине поезије и крећу се у два основна смјера: први је настојање да се њена поезија сагледа у свјетлу митске и фолклорне инспирације, а потом и на тој основи саздане организације њеног књижевног текста, а други је настојање да се модерни карактер њене поезије идентификује поређењем са једном изразито модернистичком линијом српске поезије сличне инспирације.

Први смјер води према закључку да је Десанка Максимовић у својој поезији проблематизовала људски однос према божанском и „наговестила процес, који је усуд модерног историјског човека: својеврсно раздуховљење савременог човека, његову ужурбану сувопарност, свесно лишавање времена зарад брзине, мита зарад историје, а историје зарад привида историје или протоисторије“. У својим најбољим збиркама, закључује аутор ове књиге, она не само да „лишава човека мита у име историје већ наговештава и тенденцију укидања саме историје, што је белодани историјски процес с краја двадесетог века“.

У оквиру митотворно-фолклорног обрасца, прво у погледу настанка а потом и тумачења литерарног текста на примјеру Десанке Максимовић, Сувајцић брижљиво анализира тешко раздвојиве паганске и хришћанске слојеве њене поезије који равноправно учествују у стварању њене пјесничке слике. Као појам са изворно негативним предзнаком у односу на хришћанство, пагански доживљај свијета у њеној поезији, сматра он, има сасвим другачију функцију: „Није драматично у поезији Д. Максимовић християнизовање паганских богова словенске народне религије. Драматично је потпуно лишавање човека божанске промисли, очовечење бога и обезбожење човека, ништење и паганских и хришћанских принципа. Реч је о процесу антропоморфизовања једног света у име човека, а без човека“. У складу с тим „митско архаично наслеђе и историјске сижее песникиња функционално користи да би показала рашчовечење човека. Да би демонстрирала како се уклањањем етичког елемента из мита и историје и религија и историја измештају из својих корена“. Изразито модерна, актуелна, дијагноза позиције данашњег, савременог човјека!

И поред тога што је свјестан да се фолклорно-митотворни кључ у тумачењу дјела Десанке Максимовић може наћи на „клизавом терену“ због опасности читавања у њену поезију и нечега што у њој стварно не постоји, Сувајцић истрајно трага и успјешно проналази њене ослонце на усмени културни образац, митску матрицу и религијске ритуале чију функцију препознаје и у формалном обликовању и у значењским слојевима њеног

пјесничког текста. Дobar примјер за то је његова изврсна анализа пјесме „Савин монолог“ у којој проналази корелацију чак и са формулама бугарштитке поезије, а посебно њену везу са типологијом житијне књижевности, имајући на уму њену повремену кореспонденцију са хагиографском литературом старе српске књижевности у којој се препознају претпоставке засноване „на библијском схватању света и светосавском идејном и етичком кодексу“. Дјелотворност Сувајцићевог метода у откривању суштине поезије Десанке Максимовић улива посебно повјерење ако се зна да је она била изврстан познавацац нашег и ширег словенског фолклорног наслеђа и паганске и хришћанске митологије, а свакако и њене обредно-обичајне традиције и праксе у свом завичају. Из тога произилази и прва претпоставка да је то нужно морало оставити трага и у њеном стваралаштву, што је само по себи давало сигнале и импулсе књижевном истраживачу у коме правцу треба да иде његово истраживање. Подстакнут насловом њене пјесме „Земља јесмо“ и учесталашћу појма земље у свим слојевима њене поезије, Сувајцић ту дубоку укоријењеност Десанке Максимовић у поријеклу свога рода и његовој културној и духовној традицији сматра основном вертикалом читавог њеног поетског свијета: „Земља је митологија, култура, језик, завичај, фолклорна традиција. Земља окупља магијске слојеве и фолклорне обрасце усмене традиције, али и библијска значења и универзалне поруке“. Зато је и разумљиво, каже он, да у „низу песама Десанке Максимовић можемо препознати утицаје и одјекне библијских слика и хришћанских мотива, који су посредовани утицајима средњовековних жанрова, библијских симбола и топоса хришћанске књижевности“.

На те изворе се наслања и други аспект модерности Десанке Максимовић које Сувајцић налази у ставу да је она, и поред чињенице да је обично сматрамо пјесником по нерву, интуицији и тренутном надахнућу истовремено и „песник снажне интелектуалне оријентације, строге композиционе стратегије и смишљене архитектонике стиха“. Он ту иде и знатно даље од устаљене формуле о синтези традиционалног и модерног која се поводом ове пјесникиње често понавља. Сувајцић, како је напријед речено, истражује Десанкину везу са оном модернистичком линијом српске поезије коју такође препознајемо по стваралачким евокацијама српског фолклорно-митолошког наслеђа и традиције, али и по непрестаном иновирању и преиспитивању стваралачке моћи језика и искушавања слободних пјесничких форми (Давичо, Миљковић, Настасијевић, Попа). У том погледу посебно је интересантна његова упоредна анализа Миљковићеве пјесме „Гојковица“ са Десанкином пјесмом истог наслова. Налазећи да је у односу на Миљковићеву рекреацију традиције, пјеснички поступак Десанке Максимовић више декларативан, Сувајцић и поред велике удаљености ова два пјесничка концепта међу њима ипак

налази одређене сличности и тиме ову нашу пјесникињу уочљиво помиче „високој модерни“ српске књижевности у односу на ону која јој је до сада давана. О истој ствари се ради и када се Десанка пореди са Давичом, гдје се фантастични ликови и ситуације из њених књижевних текстова за дјецу одмјеравају према језички и садржајно изразито модернистичкој пјесничкој визији Баш-Челика Оскара Давича.

У овој прилици, није, наравно, могуће обухватити и остале, такође веома значајне аспекте Сувајцићевог увида у дјело Десанке Максимовић у кључу назначеном у поднаслову књиге, који се односе на њено схватање природе, религиозности, смрти, љубави, човекољубља и родољубља, а у вези с тим и на њене имплицитне и експлицитне аутопоетичке ставове о поезији и умјетности уопште.

Феномен природе он не тумачи стандардно као предмет, тему или мотив њене поезије него више као неку врсту медијума у коме се њен пјеснички стваралачки чин остварује. Указујући на њено схватање да је човјек измјештен из природе сам у себи располућен, без вјере, наде и било каквог ослоња, Сувајцић констатује да је њена оданост природи и животу дубља од свега другог, јер „сеже у архаична струјања језика и митску структуру колективно несвесног“ чиме се „антејски повезује свет природе и земље са идејама љубави и Бога“. На сличан начин дубоку, суштинску религиозност поезије Десанке Максимовић Сувајцић затиче на средокраћу између митског и историјског искуства, на којој њена, понекад и амбивалентна религиозна осјећања остварују додир са судбином, традицијом и обредном праксом вјерског живота у њеном завичају. Драгоцјена је и Сувајцићева спознаја да схватање природе и њено мјесто у поезији Десанке Максимовић „у знатној мери почивају на мисаоним механизмима анимистичког доживљаја света“, што он у својим исцрпним фолклористичким анализама увјерљиво и доказује.

Велики дио ове Сувајцићеве књиге имплицитно и експлицитно односи се на родољубиву поезију Десанке Максимовић чије родољубиво осећање не он види као ускогрудо нити етнички ексклузивно. У вези с тим свакако треба истаћи његову анализу поеме „Крвава бајка“ која „спада у сам врх светског родољубивог песништва“ и експертизу пјесме „Грачаница“, сматрајући да су то најбољи примјери универзалног пјесничког говора о своме народу и читавом човјечанству истовремено, заснованог на хришћанском мотиву рађања из смрти, о коме, иначе, има доста ријечи и на другим мјестима у књизи.

Завршимо, на крају, оним чиме би, иначе, сваки разговор о поезији Десанке Максимовић можда требало започети. Јер, њено схватање поезије, што Сувајцић врло добро уочава, заобилази и превазилази препознатљиве поетичке дефиниције, што потврђује и

небројено много њених пјесама аутопоетичког карактера. Њено схватање поезије је у равни њеног схватања природе и божанске идеје о стварању свијета: настајање или „рађање песме“, како сама Десанка каже, Сувајцић упоређује са „биолошким процесима рађања живог бића“. Послије овога даља анализа и Десанкине поезије и ове Сувајцићеве књиге, за коју овдје нема ни времена ни простора, све би то још боље употпунила и доказала.

Поезија Десанке Максимовић довољно нам је доступна, па би и за те, такве и сваке друге анализе и поређења било веома добро и пожељно да се и ова Сувајцићева књига учини доступном широј научној и културној јавности.

Др Станиша ТУТЊЕВИЋ